

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lea Hostnik

Vojaški pogrebi v ZDA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lea Hostnik

Mentorica: doc. dr. Maja Garb

Vojaški pogrebi v ZDA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

ZAHVALA

Iskrena hvala mentorici, doc.dr. Maji Garb, za vso pomoč, strokovne nasvete in usmeritve pri pisanju pričujočega dela.

Najlepša hvala tudi vama, mami in oči, ker sta mi študij omogočila ter mi vsa ta leta stala ob strani in me spodbujala. Hvala tudi sestrama za vse spodbudne besede in mojim štirim malim sončkom, ki mi polepšate prav vsak dan.

Predvsem pa hvala tebi Matic, ki me ves čas potrpežljivo podpiraš in si ob meni, ko te najbolj potrebujem.

Vojaški pogrebi v ZDA

Vojaški pogrebi so vsakodnevna praksa držav z velikimi vojskami. Med njimi izstopajo predvsem ZDA, ki se dnevno soočajo z ogromnim številom smrti vojakov, predvsem tistimi, ki življenje izgubijo na misijah. Vse te in tudi ostale upravičence se v zameno za njihovo služenje domovini pokoplje z vojaškimi častmi. Tovrstni pogrebi še bolj kot običajni temeljijo na globoko zakoreninjeni tradiciji in vnaprej predpisanih pravilih, ki se jih je strogo potrebno držati oziroma še več, potrebno se je držati predpisanega protokola. Pa kljub temu le ne gre vedno vse po pravilih. Na to nas opozarja primer iz let 2004–2008, ko so v ZDA na smetišču odkrili posmrtno ostanke kar 274 vojakov, ki so svoje življenje žrtvovali na misijah. Le-ti torej niso dočakali spodobnega vojaškega pogreba, ki mnogim Američanom pomeni izjemno izkazano čast. A ne vsem. Najdejo se namreč tudi protestniki, ki iz takih in drugačnih razlogov sabotirajo pogrebe vojakov in s tem svojcem povzročajo še večje čustvene bolečine.

Ključne besede: vojaški pogreb, vojaški protokol, incident, protest.

Military funerals in the U.S.

Military funerals are part of everyday practice in the countries with large armies. In this respect, the U.S. stands out as a result of numerous deaths occurring among troops, particularly those involved in missions. Those soldiers as well as other claimants are buried with military honours for serving their country. Contrary to ordinary funerals, military funerals are based on a deep-rooted tradition with old and strict rules; it is necessary to conform to the protocol. Nevertheless, funerals sometimes fail to fall in line with the rules, as was demonstrated by a case from the period 2004–2008 when mortal remains of 274 soldiers who sacrificed their lives on missions were discovered at a landfill in the U.S. They were clearly not provided with a decent military funeral which many Americans consider as a great honour. But not all Americans. Certain people emerged to protest for various reasons and sabotage military funerals, thus intensifying the emotional pain of the deceased's families.

Keywords: military funeral, military protocol, incident, protest.

KAZALO

1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OKVIR	9
2.1 Opredelitev predmeta in cilj preučevanja.....	9
2.2 Raziskovalno vprašanje.....	9
2.3 Uporabljena metodologija	9
2.4 Temeljni pojmi	9
2.4.1 Vojaški pogrebi	9
2.4.2. Vojaški protokol.....	10
3 PREGLED ZNAČILNOSTI VOJAŠKIH POGREBOV V ZDA IN NJIHOV ZGODOVINSKI RAZVOJ	10
3.1 Z zastavo ogrnjena krsta.....	10
3.2 Konj brez jezdeca	11
3.3 21-strelni pozdrav.....	11
3.4 Pozdrav s tremi salvami	11
3.5 »Taps«	12
4 PRAVILA, NAVODILA IN PROTOKOL VOJAŠKIH POGREBOV V ZDA.....	12
4.1 Vrste vojaških pogrebov.....	13
4.1.1 Vojaški pogreb, ki vključuje obred v kapeli	13
4.1.2 Vojaški pogreb, ki vključuje samo obred ob grobu	14
4.2 Program »Honoring those who served«	14
5 PRIMERA INCIDENTOV	15
5.1 Neprimerno ravnanje mrtvašnice Dover s posmrtnimi ostanki vojakov.....	16
5.1.1 Posmrtni ostanki vojakov na smetišču	16
5.1.2 Preiskava mrtvašnice Dover v letih 2010–2011.....	18
5.2 Protest na pogrebu padlega vojaka	22

5.2.1 Baptistična cerkev Westboro.....	22
5.2.2 Protest WBC na pogrebu vojaka Matthewa Snyderja	23
5.2.3 Primer Snyder vs. Phelps	24
5.2.4 Posledice protesta.....	29
6 VOJAŠKI POGREBI V SLOVENIJI	29
6.1 Zakonska podlaga.....	29
6.1.2 Veteranske pogrebne slovesnosti	31
6.2 Pravila, navodila in protokol vojaškega pogreba v Sloveniji.....	31
6.2.1 Žalni spreved.....	32
6.2.2 Žalna slovesnost v cerkvi	33
6.2.3 Ceremonial po končani žalni slovesnosti v cerkvi	33
6.2.4 Poslovilni ceremonial pred pokopališčem.....	33
6.2.5 Pogreb.....	34
7 SKLEP.....	34
8 LITERATURA.....	36

SEZNAM KRATIC

ACLU – American Civil Liberties Union (Združenja za ameriške državljanske svoboščine)

CAO – Casualty Assistance Officer (častnik zadolžen za informiranje družine ob smrti pripadnika ameriške vojske)

DoD – Department of Defence (Ministrstvo za obrambo)

NCOIC – Non-Commissioned Officer in Charge (odgovorni podčastnik)

OIG – Office of Inspector General (Urad generalnega inšpektorja)

OSC – Office of Special Counsel (Urad posebnega pravnega svetovalca)

RS – Republika Slovenija

SV – Slovenska vojska

WBC – Westboro Baptist Church (baptistična cerkev Westboro)

ZDA – Združene države Amerike

ZVVS – Zveza veteranov vojne za Slovenijo

1 UVOD

"Nihče noče umreti. Tudi ljudje, ki hočejo v nebesa, nočejo umreti, da bi šli tja. Po drugi strani pa je smrt nekaj, kar je skupno vsem nam. Nihče ji še ni ubežal. In tako je tudi prav, saj je smrt po vsej verjetnosti najboljša inovacija življenja. Je življenjska spremenljivka. Odmakne staro, da bi se naredil prostor za novo« (Steve Jobs).

Tako je. Govoriti o smrti je izredno neprijetno, a kljub temu se s tem vsak dan sooča ogromno ljudi po celem svetu. Izguba ljubljenega je izjemno težka. Nekatere izgube so pričakovane, spet druge pridejo popolnoma nepričakovano, kar je še mnogo hujše. S tem problemom se vsakodnevno sooča tudi ogromno družin vojakov v ZDA, ko izvejo, da so življenja njihovih ljubljenih ugasnila bodisi na misijah v tujini bodisi na domačih tleh. In kaj lahko ameriške oblasti v zameno za njihovo požrtvovalnost in služenje domovini naredijo za njih? Organizirajo jim pogreb z vojaškimi častmi. Mogoče se ne sliši prav veliko, zagotovo to ne odreši bolečin, ki jo čutijo ob izgubi, a za mnoge ta izkazana čast pomeni ogromno. Pa ne le to. Družini poleg tega na nek način privarčujejo tudi »živčno vojno«, ki je vedno prisotna pred pogrebom. Za priprave na žalne slovesnosti je namreč značilna huda časovna stiska, potrebno je poiskati kraj, ga pripraviti ter poskrbeti za celoten ceremonial. Pri vojaških pogrebi pa za vse našeto poskrbi pristojni organ, seveda ne popolnoma mimo svojcev. Ti izrazijo svoje želje in pričakovanja in če je le mogoče, se pri pripravah to tudi upošteva. Kljub temu pa obstajajo nekatere ključne značilnosti, ki naj bi bile vedno prisotne na tovrstnih pogrebi. Le-te so rezultat tradicije in običajev, ki so se razvijali skozi leta in korenine nekaterih od njih segajo globoko v zgodovino. Poleg tega so za vojaški pogreb značilna vnaprej postavljena pravila oz. protokol, katerega naj bi se vsi prisotni držali. A ko bi le vedno res bilo tako.

V pričujočem diplomskem delu se bom torej ukvarjala z vojaškimi pogrebi v ZDA. Čeprav za mnoge neprijetna tema, se je meni zdela izziv, saj kljub temu, da je vsakodnevna praksa, o tem še danes ni veliko napisanega. Skušala bom opredeliti značilnosti in pravila pogrebov z vojaškimi častmi ter predpisan protokol. To mi bo v pomoč pri raziskovanju osrednjega dela naloge, to je pri incidentih, povezanih z vojaškimi pogrebi. Osredotočila se bom na dva odmevnejša primera. Prvi je iz let od 2004 do 2008, ko so na smetišču v zvezni državi Virginiji odkrili posmrtno ostanke 274 vojakov. Ti, ki so svoje življenje izgubili na misijah v tujini, torej niso bili deležni počastitve z vojaškimi častmi, temveč na surov način zmetani na smetišče. Drugi primer pa je izbran primer protestov na vojaških pogrebi, in sicer protest baptistične cerkve Westboro na pogrebu padlega vojaka Matthewa Snyderja. Za konec se

želim dotakniti še vojaških pogrebov v Sloveniji ter morebiti odkriti kakšne podobnosti z ameriškimi.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta in cilj preučevanja

Cilj in pomen diplomskega dela je preučiti značilnosti in procedure vojaških pogrebov v ZDA ter ugotoviti, kakšen pomen imajo za vojake in njihove družine ter kakšen za širšo družbo. Na podlagi tega me bodo zanimali predvsem incidenti, do katerih je prišlo v preteklosti, ter njihove posledice. Poleg naštetega pa želim raziskati značilnosti in procedure vojaških pogrebov, kakršne imamo v Sloveniji, ter potegniti morebitne vzporednice z vojaškimi pogrebi v ZDA.

2.2 Raziskovalno vprašanje

Dejstvo je, da je v zgodovini vojaških pogrebov, tako v ZDA kot tudi drugod, že večkrat prišlo do takih in drugačnih nevšečnosti. Skozi diplomsko delo tako želim poiskati odgovor na naslednje vprašanje: »Kaj botruje temu, da določeni deli družbe ZDA vojaških pogrebov ne odobravajo in zakaj prihaja do incidentov?«.

2.3 Uporabljena metodologija

Pri pisanju diplomske naloge sem uporabila različne metode. S pomočjo deskriptivne analize sem pojasnila temeljne pojme ter nekatere ostale značilnosti. Uporabila sem tako analizo in interpretacijo primarnih virov, kot so na primer zakonski akti, resolucije in sklepi sodišč, kot tudi sekundarnih virov, med katerimi so knjige, razna poročila, največ pa člankov, najdenih na svetovnem spletu. Narava obravnavane teme sama po sebi namreč ni preveč prijetna, kar je tudi vzrok, da se le malo piscev odloči o tem pisati daljše sestavke. Pri predstavitvi incidentov v primeru vojaških pogrebov v ZDA sem poleg vsega naštetega uporabila tudi zgodovinsko analizo za opis okoliščin incidentov ter študijo primera.

2.4 Temeljni pojmi

2.4.1 Vojaški pogrebi

Vojaški pogreb, ali z drugimi besedami pogreb z vojaškimi častmi, je oblika pogreba, katerega izvajajo pripadniki oboroženih sil za umrlega pripadnika lastnih oboroženih sil, v izjemnih primerih pa tudi zavezniških ali celo sovražnih oboroženih sil. Temelji na navadah

in običajih, razvitih skozi leta, kar je tudi razlog, da se od države do države tako razlikujejo (Swartz 1988). Ključni pomen pogreba z vojaškimi častmi je nedvomno izkazati veliko hvaležnost in spoštovanje vsem tistim, ki so tako v miru kot v vojni zvesto branili svojo domovino (Military funeral honors 2012a).

2.4.2. Vojaški protokol

Protokol na splošno lahko opredelimo kot urejevalec lepega vedenja. Postavlja predpise, ki niso le obvezni, temveč tudi zelo strogi. Poteka namreč po strogo določenem redu in pravilih, ki s svojimi temelji običajno segajo daleč v zgodovino. Uporabljamo ga pri uradnih stikih, običajno pri stikih s tujci ob uradnih obiskih in slavnostnih prireditvah. Poleg tega se z besedo protokol označuje tudi oddelek ali urad, ki se ukvarja s temi pravili in kateremu načeluje šef protokola (Vrečar 2001, 17).

V Sloveniji je vojaški protokol najvišji strokovni ter odgovorni organ za opravljanje vojaškega protokola v Generalštabu Slovenske vojske in podrejenih poveljstvih ter enotah Slovenske vojske. S svojo dejavnostjo pomaga pri izvajanju protokolarnih aktivnosti in dogodkov (na primer sprejemi z vojaškimi častmi, izvajanje častne straže, žalne slovesnosti, državni pogrebi in drugo) za potrebe tako Ministrstva za obrambo in Generalštaba Slovenske vojske, kot tudi za potrebe izvajanja protokola pri predsedniku Vlade, predsedniku Državnega zbora in predsedniku Republike Slovenije (Vrečar 2001, 19)

3 PREGLED ZNAČILNOSTI VOJAŠKIH POGREBOV V ZDA IN NJIHOV ZGODOVINSKI RAZVOJ

Kot vsaka država ima tudi ZDA svoje navade in običaje. Le-ti se reflektirajo pri državnih procedurah, med drugim tudi pri vojaških pogrebih. Nekatere značilnosti imajo tako svoj pomen zakopan globoko v zgodovini, medtem ko so druge modernejšega izvora. Prav tako je pomembno poudariti, da se spodaj naštetе značilnosti ne zvrstijo na vseh vojaških pogrebih, kajti nekatere so rezervirane le za najvišje vojaške ali državne uradnike.

3.1 Z zastavo ogrnjena krsta

Prva značilnost vojaških pogrebov sega nazaj v čas Napoleonovih vojn med leta 1806 do 1815, ko so trupla ubitih v vojni pokrili z zastavo. Ta običaj, ki simbolizira nacionalno pripadnost preminulega, se še danes uporablja, le da se z zastavo prekrije krsto. Pravila zapovedujejo, da mora biti modro področje zastave z zvezdami na čelu krste, na vojakovi levi

rami. Zastave ne smejo položiti v grob, niti se ne sme dotakniti tal. Ko torej krsto spustijo v grob, morajo zastavo vzeti iz nje ter jo zložiti v trikotnik, tako da so vidne le zvezde na modri podlagi. Tako zloženo običajno kaplan predloži ožjemu sorodniku pokojnika ali v izjemnih primerih tudi bližnjemu prijatelju. Zastave iz pogrebov neznanih vojakov pa so shranjene v spominski sobi nacionalnega pokopališča Arlington (Arlington National Cemetery 2012a; Jerns Funeral Chapel 2012).

3.2 Konj brez jezdeca

Nadalje se je razvila navada uporabe konja brez jezdeca oziroma t. i. caparisoned horse, čigar značilnost je prazno sedlo ter vzvratno obrnjeni polkovnikovi škornji, postavljeni v stremena, kar simbolizira dejstvo, da preminuli ne bo nikoli več jездil. Nekateri ta običaj umeščajo že v čas Džingiskana (12. in 13. stoletje), ko so konja žrtvovali z namenom, da bo tudi v drugem svetu spremljal bojevnika. V ZDA opisani običaj ni stalnica na pogrebi, temveč omenjeni konji spremljajo le krste višjih vojaških funkcionarjev in predsednika. Prvi ameriški predsednik, ki je bil deležen spremstva t. i. caparisoned horse, je bil leta 1865 ubit Abraham Lincoln, za njim pa tudi Franklin D. Roosevelt, John F. Kennedy, Dwight D. Eisenhower in drugi (Banusiewicz 2004).

3.3 21-strelni pozdrav

Pomembna značilnost je med drugim tudi 21-strelni pozdrav, čigar korenine segajo v Anglosaksonsko cesarstvo. Takrat je bil namreč značilen 7-strelni pozdrav iz ladij, kolikor je večina plovil vojne mornarice tedaj imelo orožja. Ker je bilo smodnik lažje shranjevati na kopnem kot na morju, so na kopnem spustili tri strele za vsakega, ki je bil spuščen na morju, kar skupaj torej nanese 21. Kasneje, ko so se smodnik in shranjevalne metode izboljšale, so tudi na morju začeli z 21-strelnim pozdravom. ZDA so sprva uporabljale prakso spusta enega naboja za vsako državo članico, kar so leta 1841 zmanjšale na 21. Čeprav je bila tovrstna praksa v uporabi več kot 30 let, so šele 1975, na predlog Velike Britanije, tudi ZDA uradno sprejele 21-strelni pozdrav kot mednarodni pozdrav. Danes 21-strelni pozdrav predstavlja počastitev ameriške zastave, člana kraljeve družine ter bivšega, trenutnega ali novoizvoljenega predsednika. Na vojaških pogrebi tovrstnega pozdrava niso deležni vsi, temveč le bivši in trenutni predsednik (Banusiewicz 2004).

3.4 Pozdrav s tremi salvami

Pozdrav s tremi salvami ima korenine že v antičnih časih, ko je ena stran s sprožitvijo treh salv nasprotno stran opozorila, da hoče ustaviti bitko, z namenom pospraviti trupla iz bojišča.

Ponoven začetek bitke pa je zopet naznanil spust treh salv. Danes je to ključna sestavina vseh vojaških in policijskih pogrebov. Običaj načeloma predstavlja 7 strelcev, ki vsi na enkrat na ukaz sprožijo orožje. To ponovijo trikrat, iz česar tudi izvira ime. Skupni seštevek vseh strelcev je torej 21, kar je razlog, da se ta običaj velikokrat zamenjuje z 21-strelnim pozdravom. Številka izstreljenih nabojev je res enaka, razlikujejo pa se po načinu in pomenu. Pri 21-strelnem pozdravu se običajno uporablja artilerijsko orožje, streli si sledijo v intervalih ter predstavljajo izkazovanje dobrodošlice, naklonjenosti ali spoštovanja. Pri pozdravu s tremi salvami se v nasprotju s tem uporablja ročno orožje, streljajo vsi strelci na enkrat, namen tega pa naj bi bilo pregnati zlobnega duha stran od groba (US Army Center of Military History 2012).

3.5 »Taps«

T. i. Taps je kompozicija, napisana za izvajanje zadnjega klica na vojaških pogrebi, kot na primer pri nas dobro znana Tišina. Kompozicijo je med civilno vojno leta 1862 spisal brigadir Daniel Butterfield. Napisal jo je, ker se mu je dotedanja skladba, t. i. Lights Out, zdela preformalna in je na ta način hotel počastiti življenja več kot 600 mož, ki žal niso preživeli sedemdnednih krvavih bitk. Ime Taps izvira iz dejstva, ker so skladbo mnogokrat zaradi odsotnosti trobe izvajali kar na bobnih¹. Kmalu je postala stalna praksa v južnih in severnih taboriščih, leta 1874 pa jo je ameriška vojska tudi uradno priznala kot zadnji klic na vojaških pogrebi. Danes igranje t. i. Taps na pogrebi tako simbolizira začetek poslednjega spanca (Arlington National Cemetery 2012a).

4 PRAVILA, NAVODILA IN PROTOKOL VOJAŠKIH POGREBOV V ZDA

V ZDA imajo pravico do vojaškega pogreba vsi pripadniki oboroženih sil ameriške vojske, častno odpuščeni veterani, rezervna sestava, višji državni uradniki ter predsednik države. Prav tako so do vojaškega pogreba upravičeni zakonci pripadnikov oboroženih sil ter v nekaterih primerih njihovi vzdrževani člani. Čeprav se obredi sicer po posameznih vejah oboroženih sil med seboj nekoliko razlikujejo, v vseh primerih najdemo nekatere ponavljajoče se značilnosti (Videojug 2012). Kot eno izmed ključnih sestavin vsakega vojaškega pogreba nedvomno predstavlja z ameriško zastavo prekrita krsta. Krsto se do pokopališča običajno pripelje na posebnem vozu, do groba pa jo nese 6 za to izurjenih nosačev. Nato nastopi vojaški kaplan, ki

¹ Prevedeno po angleškem izrazu *tapped out on a drum*, iz kjer torej izvira ime Taps.

odvodi obred, za tem pa strelci spustijo pozdrav s tremi salvami. Konec obreda običajno naznani trobentač, ki zaigra zadnjo pesem, t. i. Taps. Čisto za konec nosači zložijo zastavo v trikotnik, tako da so vidne le zvezde na modri podlagi, in jo predložijo pokojnikovi družini (Swartz 1988).

4.1 Vrste vojaških pogrebov

Vojaški pogrebi v ZDA so razdeljeni v dve večji skupini. Prva predstavlja obred v kapeli², kateri sledi premik h grobu z vnaprej določenim spremstvom, druga pa samo storitev ob grobu.

4.1.1 Vojaški pogreb, ki vključuje obred v kapeli

Pred začetkom obreda se častni nosači po navodilih odgovornega podčastnika (v nadaljevanju NCOIC³) postavijo pred vhod v kapelo, in sicer v dve vrsti, tako da so obrnjeni drug proti drugemu. Pokojnikova družina, sorodniki in prijatelji morajo tedaj že sedeti v kapeli na desni strani oltarja, kjer je po pravilih za njih rezervirano mesto. Ko je vse pripravljeno za obred, častni nosači na ukaz NCOIC prinesejo krsto pred oltar ter zasedejo mesta, rezervirana posebej za njih – običajno prvi dve vrsti na levi strani oltarja. Po pogrebu nosači zopet odnesejo krsto ter jo na izhodu položijo na mrtvaški voz. Do groba nato hodijo v vnaprej določenem vrstnem redu, in sicer najprej duhovščina, mrtvaški voz s krsto, častni nosači, nosilec zastave (če je to primerno), nato družina in na koncu še vsi ostali. Ko prispejo do pokopališča, nosači dvignejo krsto iz mrtvaškega voza in jo nesejo h grobu, kjer jo postavijo na napravo, s katero se kasneje spusti krsto v grob. Nato se umaknejo, tako da stojijo v ravni vrsti, ki tvori z vznožjem krste 45 stopinj. Ko so vsi pripravljeni, NCOIC kaplanu nakaže, da lahko začne z obredom. Ko je le tega konec, se NCOIC postavi na čelo krste ter da strelcem⁴ ukaz sprožiti pozdrav s tremi salvami. Za tem je že na vrsti trobentač, ki zaigra t. i. Taps. Po zaigrani zadnji pesmi se nosači zopet postavijo ob krsto, kjer sledi zlaganje zastave v trikotnik. To morajo storiti po natančno predpisanem postopku, kjer morajo paziti, da se zastava ne dotakne krste. Ko je zastava zložena, jo višji pogrebnik poda v roke t. i. CAO (Casualty Assistance Officer). Ta jo preda družini ter izreče naslednje besede: »Gospod/gospa, to zastavo vam predamo v imenu hvaležnega naroda, kot izraz spoštovanja za

² Beseda »kapela« tu predstavlja cerkev, domačo hišo ali kateri koli drug kraj, kjer poteka obredna storitev, izključuje pa obredno storitev ob grobu (Headquarters Department of the Army 2006).

³ NCOIC je kratica za Non-Commissioned Officer in Charge.

⁴ Na tej točki je treba poudariti, da strelci in nosači običajno pomenijo ene in iste osebe, ki se jih različno poimenuje zaradi dvojne funkcije, ki jih imajo skozi celoten obred.

pošteno in zvesto opravljeno delo vašega ljubljeneega.« Po tem je obred dokončno zaključen (Headquarters Department of the Army 2006).

4.1.2 Vojaški pogreb, ki vključuje samo obred ob grobu

Vojaški pogreb, ki vključuje samo obred ob grobu, se odvija podobno kot prej opisan način, če odmislimo obred v kapeli. Če so vsi elementi na voljo in če družina ne zahteva drugače, se uporabijo naslednje sestavine: vojaški kaplan, častnik ali podčastnik, zadolžen za ukazovanje, nosači krste/strelci, trobentač ter nosač zastave (če je primerno). Vsi ti naštet elementi morajo biti postavljeni po predpisih na pokopališču še pred dostavo posmrtnih ostankov h grobu (Headquarters Department of the Army 2006).

Vojaški pogrebi se nadalje še podrobneje delijo, in sicer glede na vrsto izkazane časti. Najbolj pogosti so pogrebi s polno izkazano častjo, sledijo pogrebi s standardno izkazano častjo, pogrebi za vojaške partnerje in družinske člane, pogrebi s počastitvijo oboroženih sil ter drugi. Pogrebi standardne izkazane časti običajno vsebujejo vse temeljne elemente vojaških pogrebov, torej vojaškega kaplana, ekipo, zadolženo za krsto, strelce, igranje t. i. Taps in zlaganje zastave. Vse naštete značilnosti se zvrstijo tudi na pogrebih s polno izkazano častjo, z dodatkom nekaterih drugih elementov. Upravičencem te vrste pogreba pripada tudi večja skupina vojaškega spremstva⁵ in vojaški orkester, tistim, ki so imeli čin polkovnika ali več, pa celo konj brez jezdeca. Pogrebi s počastitvijo oboroženih sil so sicer identični pogrebom s polno izkazano častjo, le da tu sodelujejo pripadniki vseh oboroženih sil ZDA. Ti pogrebi so namreč rezervirani za predsednika države, obrambnega ministra in nekatere druge višje funkcionarje. Poleg vsega opisanega predsednik ZDA prejme tudi 21-strelni pozdrav, medtem ko ostali visoki uradniki prejmejo 19-strelni pozdrav. Vojaškim partnerjem ter družinskim članom se v primeru vojaškega pogreba dodeli le vojaški kaplan in ekipo, zadolženo za krsto, ostale elemente pa le v primeru, da je tudi sam služil oboroženim silam ZDA (Arlington National Cemetery 2012b).

4.2 Program »Honoring those who served«

Leta 2000 je ameriško obrambno ministrstvo (v nadaljevanju DoD) sprejelo poseben program pogreba z vojaškimi častmi, in sicer t. i. Honoring those who served. Pomen tega je izkazati spoštovanje in hvaležnost tistim, ki so v miru in vojni branili ameriški narod. Že pred tem je bil sicer pogreb z vojaškimi častmi izpeljan vedno, ko je bilo to mogoče, vendar pa je

⁵ Velikost skupine je odvisna od ranga pokojnika.

ministrstvo šele s tem zakonom⁶ določilo pravice vojnih veteranov do vojaških pogrebov, kar je tudi ključna točka programa. Tovrstni pogreb se ne izvede avtomatično, temveč mora pokojnikova družina za to zaprositi pogrebne direktorja, ki nato stopi v stik z ustrezno vojaško službo, katera izvede celoten pogreb (Richardson 2004).

Po tem zakonu so do pogreba z vojaškimi častmi upravičeni (Military Funeral Honors 2012b):

- vojaški člani na aktivni dolžnosti in rezervna sestava,
- nekdanji vojaški člani, ki so aktivno služili in so iz vojske odšli iz razlogov, drugačnih od nečastnih,
- nekdanji vojaški člani, ki so zaključili vsaj eno obdobje novačenja ali obvezno začetno obdobje rezervne sestave, in so iz vojske odšli iz razlogov, drugačnih od nečastnih, ter
- nekdanji vojaški člani, odpuščeni iz rezervne sestave zaradi nezmožnosti opravljanja poklica, ki je prišla kot posledica opravljanja vojaške službe.

Zgoraj našteje kategorije so po zakonu upravičene do pogreba, ki ga izvaja dobro izurjeno vojaško osebje, zadolženo za pogreb z vojaškimi častmi. Zakon med drugim zahteva prisotnost najmanj dveh uniformiranih vojaških predstavnikov, od katerih mora biti vsaj eden predstavnik iste veje oboroženih sil kot pokojnik. Vsak pogreb po tem zakonu mora vsebovati proces zlaganja zastave in predložitev le-te družini ter igranje tradicionalne zadnje pesmi, t. i. Taps (Department of Defense Instruction 2007).

5 PRIMERA INCIDENTOV

Pri vojaških pogrebi je treba upoštevati določena pravila in protokol, opisan v prejšnjem poglavju. Vendar pa kot pri večini stvari, tudi tu ne gre vedno vse po načrtu. V nadaljevanju bom razdelala dva primera incidentov v ZDA, ki se tičeta bodisi samega vojaškega pogreba bodisi neprimerne ravnanja s trupli. V slednjo kategorijo spada prvi obravnavani primer mrtvašnice Dover, kjer so kar pet let zaporedoma metali posmrtno ostanke vojakov na smetišče. Ta škandal je odmeval tudi v slovenskih medijih, zato sem se ga odločila podrobneje preučiti. Drugi obravnavani incident pa je primer protesta, in sicer iz vrst pripadnikov baptistične cerkve Westboro, ki veljajo za najbolj znane protestnike v ZDA, ki svoje mnenje najraje izražajo na pogrebi (predvsem vojaških). Njihov najbolj znan protest na vojaških pogrebi je protest na pogrebu vojaka Snyderja, ki je dobil celo sodni epilog.

⁶ National Defense Authorization Act for FY2000.

5.1 Neprimerno ravnanje mrtvašnice Dover s posmrtnimi ostanki vojakov

Škandal v mrtvašnici Dover je izbruhnil novembra leta 2011, ko je ameriški časnik The Post poročal o spornih praksah zaposlenih v zračni bazi Dover v zvezni državi Delaware. Podatki, ki so jih razkrivali, so bili grozljivi. Zaposleni v mrtvašnici Dover so namreč med letoma 2004 in 2008 upepelili in odpeljali na smetišče v zvezni državi Virginija kar 976 delov trupel, ki so pripadali 274 ubitim vojakom. Le-ti so svoje življenje žrtvovali v vojnah v Iraku in Afganistanu, kjer so branili interese svoje države. Kot da to ne bi bilo dovolj, pa so kmalu na dan začela prihajati še ostala grozljiva dejanja mrtvašnice Dover (Mo.B. 2011)

5.1.1 Posmrtni ostanki vojakov na smetišču

Neprimerno početje zračnih sil je prišlo na dan šele, ko je novembra 2011 ameriški časnik The Post pritisnil na mrtvašnico Dover glede informacij, ki jih hranijo v elektronski zbirki podatkov v mrtvašnici. Za tem je mrtvašnica posredovala podatke izključno na podlagi te elektronske baze, bili pa so zastrašujoči. Pokazali so, da so zračne sile v letih med 2004 in 2008 976 posmrtnih ostankov 274 vojakov najprej sežgali, nato združili skupaj z medicinskimi odpadki ter odpeljali na odlagališče King George Country v zvezni državi Virginija. Na isti način je končala tudi skupina 1.762 posmrtnih ostankov vojakov, ki jih je bilo nemogoče identificirati, ker so bili ali preveč poškodovani v eksplozijah ali pa prehudo požgani. Celotno število delov telesa, ki so bili zmetani na smetišče, je tako presegla številko 2.700. Po poročanju predstavnikov zračnih sil, ki so vodili notranjo preiskavo, je bil prvi tovrstni način zabeležen 23. februarja leta 2004. Vendar pa naj na tej točki poudarim, da je podatkovna baza v mrtvašnici operativna šele od leta 2003 in mnogi namigujejo na dejstvo, da so se taki in podobni primeri dogajali že veliko prej (Whitlock in Flaherty 2011).

Zračne sile so s takim početjem zaključile leta 2008 in od takrat naprej posmrtno ostanke vojakov sežgejo in jih na spoštljiv način odvržejo v morje. Glede tega, zakaj so tovrstno početje opustili ravno leta 2008, pa obstaja več razlag. Po besedah podpolkovnika Darrella D. Jonesa, namestnika načelnika štaba za osebje, so s tovrstno prakso zaključili, ker so našli boljši način za ravnanje s temi ostanki, in sicer metanje sežganih delov telesa v morje. Spet drugi podatki pa kažejo na dejstvo, da je tovrstna dejanja v mrtvašnici Dover prekinila preiskava, ki jo je maja 2008 odredil takratni obrambni minister Robert M. Gates. Le-ta je namreč dobil informacije o morebitnih nepravilnostih s strani nekega častnika, ki se je pritoževal nad delom v mrtvašnici Dover, saj naj bi njegovega padlega kolega upepelili v neizmerni bližini pogrebnega zavoda, kjer upepeljujejo hišne ljubljence. Ekipa, ki je to pregledovala, je nemudoma zahtevala spremembe, ki bi odražale dostojanstveno ravnanje z

ostanki vojakov. Omenjeno preiskavo so vodili notranji sodelavci ministrstva, pridobljenih podatkov pa Pentagon nikoli ni pokazal javnosti. Podatke si je pridobil edino časnik The Post, od koder lahko vidimo, zakaj je ravno ta časnik prvi prišel na dan z novicami o ravnanju mrtvašnice Dover (Whitlock in Flaherty 2011). Spet tretji povezujejo končanje takšnega ravnanja zračnih sil s prenehanjem delovanja t. i. medijskega mrka v letu 2009. Leta 1991, na začetku prve Zalivske vojne, ko je državo vodil George H.W. Bush, je namreč tedanji obrambni minister Dick Cheney uvedel prepoved tako objavljanja slik kot tudi kakršnegakoli pisanja o prispetju padlih vojakov v vojaško zračno bazo Dover. Bush je t. i. medijski mrk sicer opravičeval z dejstvom, da želijo na ta način zaščititi žalujoče družine pred poročanjem medijev o njihovih bližnjih. Vendar pa kritiki to vidijo v povsem drugačni luči, in sicer kot skrivanje človeških žrtev na račun vojne. Opisani 18-letni medijski mrk je prenehal veljati februarja 2009, ko ga je Obamova administracija ukinila (Bilichik Shur 2011).

Odkritje, da so zračne sile za transport sežganih delov telesa iz pristanišča Dover na odlagališče King George Country najele zasebnega partnerja, je še bolj razburilo tako družine ubitih vojakov, kot tudi tiste, ki še vedno služijo ameriški vojski. Zasebni partner MedTrace Inc. je imel med letoma 2004 in 2007 z zračnimi silami sklenjeno pogodbo o transportu medicinskih odpadkov, nikjer pa ni bilo navedeno, da naj bi odpadki vsebovali tudi sežgane dele trupel. Direktor omenjenega podjetja, Don Holland, je njihovo početje opravičeval z dejstvom, da so njihovi zaposleni v mrtvašnici Dover pobirali le zaprte škatle, ki so bile potrjene kot izključno medicinski odpadki, kaj je bilo v resnici notri, pa podjetje ni nikoli preverjalo. Po navedbah predstavnikov podjetja West Management, ki upravlja odlagališče King George, tudi oni niso bili nikoli obveščeni o resnični vsebini odpadkov, pripeljanih na njihovo smetišče. Direktor podjetja je med drugim povedal tudi, da nikakor ne bi hotel, da posmrtni ostanki nekoga, ki je svoje življenje žrtvoval za njihovo državo, končajo na smetišču (Whitlock in Flaherty 2011).

Neprimerno ravnanje zračnih sil še bolj ponazarja naslednji primer. Vdova Gari-Lynn Smith je več kot štiri leta skušala izvedeti, kaj se je zgodilo s posmrtnimi ostanki njenega moža, preden je izvedela za odlagališče. Narednik Scott R. Smith je 16 let služil ameriški vojski in se je prostovoljno javil za to izjemno nevarno dolžnost odpravljanja in uničevanja bomb v Iraku. Leta 2006 je nesrečno stopil na sprožilec zakopane bombe, katere eksplozija ga je ubila. Njegova žena je sprva mislila, da je bilo pokopano celotno moževo telo, dokler leta 2007 ni dobila poročila obdukcije, iz katerega je razbrala, da nekateri deli moževega telesa do pogreba pravzaprav niso bili najdeni in posledično ne vključeni v krsto. Takrat se je začelo

štiriletno obdobje, ko se je Smithova na vse načine trudila, da bi izvedela, kaj se je v resnici zgodilo. Opravljala je telefonske klice, pisala pisma in zahteve, da bi ji vojska dala kakršnekoli informacije o posmrtnih ostankih njenega moža, a odgovora ni dobila vse do lanskega leta. V aprilu 2011 je namreč dobila pismo višjega uradnika mrtvašnice Trevorja Deana, da so ostanki njenega moža končali na smetišču v Virginiji. Kot da ne bi bil to dovolj velik šok za žalujočo, ji je za nameček napisal tudi, da upa, da ji bodo te informacije v uteho, kar ji zagotovo ni bilo (Bruecke 2011).

Zračne sile so zgoraj opisan primer in vse ostale opravičevale z dejstvom, da so družine padlih podpisale dokument obrambnega ministrstva, s katerim so se strinjale, da se jih o delih telesa, ki bi bili najdeni in identificirani po pogrebu, ne obvešča. Za svojce naj namreč ne bi bilo nič bolj boleče od morebitnih klicev o tem, da se je našel nov del telesa njihovega otroka, zakonca ali starša. Svojci so torej vsa pooblastila za ravnanje s posmrtnimi ostanki, najdenimi po pogrebu, prenesli na zračne sile. Verjeli so, da bodo z njimi ravnali na dostojanstven način, nobenemu pa se ni sanjalo, da bodo pristali na smetišču (Van Auken 2011).

Februarja 2012 so na dan zopet prišle nove informacije o truplih, ki so končala na enak način, kot v zgoraj opisanem primeru. Tokrat je bila javnost še toliko bolj razburjena, saj je govora o žrtvah napada 11. septembra 2001. V mrtvašnici Dover so namreč v letu 2002 več delov teles žrtev napada, ki jih niso mogli identificirati, upepelili, pomešali z biomedicinskimi odpadki ter odpeljali na smetišče. Zaskrbljenost nad dogajanjem v mrtvašnici Dover je izrazil celo predsednik ZDA Barack Obama, ki je dejal, da resnično podpira Pentagon, da izvede celovite strukturne spremembe, da se tovrstni incidenti ne pojavijo več (Whitlock 2012).

5.1.2 Preiskava mrtvašnice Dover v letih 2010–2011

Drugačne težave so se začele pojavljati leta 2009, ko so tehniki, zaposleni v mrtvašnici, začeli opozarjati na nekatere nepravilnosti, ki so jih zasledili med popisovanjem delov teles, shranjenih v hladilnici. T. i. žvižgači⁷ James Parsons, Mary Ellen Spera in William Zwicharowski so opozorili na nepravilnosti pri ravnanju s posmrtnimi ostanki vojakov, njihovem obdelovanju in transportu. Njihove obtožbe so se navezovale predvsem na:

1. neprimerno ravnanje s truplom nekega marinca,
2. nezmožnost reševanja primerov pogrešanih delov teles,
3. neprimerno ravnanje z morebitnimi kužnimi ostanki in njihov prevoz ter

⁷ Žvižgač (ang. whistleblower) je zaposleni ali bivši zaposleni, ki razkrije nelegalna, nemoralna ali nelegitimna dejanja (korupcija, zloraba, nepravilnosti ipd.), ki potekajo pod nadzorom delodajalcev (Dinjaški 2007, 9).

4. neprimeren transport in upepelitev posmrtnih ostankov preminulih vojakov.

Na podlagi zgoraj opisanih obtožb je neodvisna zvezna preiskovalna agencija Office of Special Counsel (v nadaljevanju OSC) 27. maja 2010 ukazala takratnemu obrambnemu ministru Robertu M. Gatesu, naj sproži preiskavo na podlagi obtožb prijaviteljev. Gates je po tem ukazu odredil preiskavo, ki jo je vodila Air Force Office of Inspector General (v nadaljevanju OIG), trajala pa je 18 mesecev (U.S. Office Of Special Counsel 2011).

V nadaljevanju bom razdelala vse zgoraj naštetih 4 obtožbe žvižgačev, opredelila, kaj se je pravzaprav zgodilo, ter kakšne so bile (če so bile) posledice preiskav.

1. Neprimerno ravnanje s truplom marinca

OIG je začela najprej preiskovati zgoraj omenjen prvi primer. James Parson, tehnik za obdukcije in balzamiranje, je namreč izrazil zaskrbljenost glede primera, ki se je zgodil februarja 2010, ko so pripravljali truplo umrlega marinca. Kljub opozorilu zaposlenih balzamerjev, da je njegovo telo preveč poškodovano, da bi bilo pripravljeno na »viden« način in bi bilo najbolje celotno telo (razen obraza, ki ni bil preveč poškodovan) le pokriti z uniformo namesto obleči v njo, je direktor mrtvašnice Quinton Keel zaposlenim ukazal, da morajo truplo marinca obleči v uniformo in ga urediti tako, da bo »vidno« (to je namreč nujno za primer identifikacije). Balzamerji so med urejanjem marinca ugotovili, da je truplo nemogoče obleči v uniformo, saj je bila leva roka preveč poškodovana zaradi eksplozije. Ko so o tem obvestili direktorja Keela, jim je le-ta dal navodila, naj roko preprosto odrežejo in jo namestijo v uniformo ob desno nogo, kjer je ravno tako manjkal manjši kos telesa. Kljub temu, da so se nekateri zaposleni tej odločitvi upirali, so morali na koncu vendarle storiti tako, kot je ukazal direktor. Po preiskavah je OIG ocenila, da direktor v tem primeru ni kršil regulacij ministrstva za obrambo (v nadaljevanju DoD). S podpisom posebne pogodbe so namreč družinski člani umrlega na mrtvašnico prenesli vsa pooblastila, da truplo svojca primerno pripravijo, oblečejo in dajo v krsto. Še več, v pogodbi je v posebnem odstavku glede načina predstavitve trupla celo napisano, da imajo svojci željo, da je truplo oblečeno v uniformo. Glede na to je OIG torej ocenila, da mrtvašnica v tem primeru ni kršila pravil. S tem pa se nikakor ne strinjajo niti Parsons niti nekateri drugi očitvidci, ki so mnenja, da bi se morala mrtvašnica v tem primeru posvetovati z družino in dobiti njihovo dovoljenje, da roko lahko odžagajo (U.S. Office Of Special Counsel 2011).

2. Nezmožnost reševanja primerov pogrešanih delov teles

Na drugi primer slabega delovanja mrtvašnice, in sicer nezmožnosti reševanja problemov izgubljenih delov telesa, sta opozorila druga dva žvižgača, Mary Ellen Spera in William Zwicharowski. Izpostavila sta dva primera izgubljenih delčkov telesa – prvi je bil delček gležnja, ki je pripadal vojaku, ubitemu v Afganistanu leta 2009, drugi pa je bil majhen košček mesa letalca, ki je umrl v letalski nesreči julija 2009 (Allen 2011). Dele telesa, ki ali ne morejo biti identificirani ali pa so identificirani šele po pogrebu, namreč zaposleni zapakirajo v plastične vrečke in jih shranijo v hladilnik, kjer ostanejo vse dokler mrtvašnica ne dobi navodil ministrstva, kaj v določenem primeru narediti. V prej omenjenih dveh primerih pa se je zgodilo, da ko sta Spera in Zwicharowski hotela izpolniti regulative ministrstva glede nadaljnjega ravnanja z njimi, teh delcev ni bilo več v vrečkah. Le-te so bile strgane in izpraznjene. V opisanem primeru je OIG ocenila delo mrtvašnice kot neprimerno, saj ni nikoli rešila primera izgubljenih delcev, prav tako pa o tem ni obvestila niti ministrstva niti družin žrtev. Zaradi malomarnosti in slabega ravnanja so bili zato disciplinirani trije vodilni v mrtvašnici. Direktorju mrtvašnice Keelu so očitali slabo upravljanje, neiskrenost in zavajanje vladnega informacijskega sistema, zato so mu zmanjšali funkcijo vodenja in mu dali delo managerja v Air Force Assistance Program, kjer nima nikakršnih stikov z zaposlenimi v mrtvašnici Dover. Namestniku mrtvašnice Trevorju Deanu je bilo izdano pismo o predlaganem disciplinskem ukrepu, da se ga kaznuje s 14-dnevno suspenzijo zaradi slabega upravljanja in neiskrenosti. Prav tako pa so mu znižali tudi položaj vodenja (U.S. Office Of Special Counsel 2011). Tretji kaznovani pa je bil polkovnik Robert H. Edmundson, ki je zaradi slabega upravljanja in neuspeha pri vodenju problema manjkajočih delov prejel pisni opomin. Sicer je še vedno zaposlen v ameriški vojski, vendar je potrebno opozoriti na dejstvo, da pisni opomin po navadi pomeni konec kariere za častnike, kar je zanj pomenilo ogromno kazen (Whitlock in Jaffe 2011).

3. Neprimerno ravnanje z morebitnimi kužnimi ostanki in njihov prevoz

Na problem neprimerne ravnanja z deli telesa, ki naj bi bili kužni, ter njihovega transporta v Kuvajt, je opozorila Mary Ellen Spera. Po identifikaciji, da je bil preminul državljan tretje države, sta direktor Keel in major Cami Johnson določila ostanke poslati nazaj v Kuvajt. Problem, ki se je tu pojavil, je bilo dejstvo, da je bil vojak najverjetneje okužen s tuberkulozo, na kar pa mrtvašnica nikogar ni posebej opozorila, še več, pri transportu so v navodila napisali, naj v Nemčiji paket odprejo ter ostanke ponovno zamrznejo ter nato pošljejo naprej v

Kuvajt. OIG pri ocenjevanju tega primera ni našla nikakršnega kršenja direktorja Keela. Dejstva so namreč kazala na to, da je Keel nekatere zaposlene na primer opozoril in se o tem posvetoval z balzamerjem, ki je med balzamiranjem nosil zaščitno obleko, ostanke pa izoliral s posebno prevleko ter jih shranil v hladilnico z nadzorovanim dostopom. Keelu so očitali edino to, da bi moral o morebitnih kužnih ostankih obvestiti tako vse zaposlene kot tudi oblasti v Kuvajtu, ter paket označiti z oznako »NALEZLJIVO«. Vendar pa so nadaljnji dokazi v prid Keelu pokazali, da je mrtvašnica v dokumentacijskem pismu poleg paketa opozorila na dejstvo, da so ostanki najverjetneje kužni, prav tako pa naj bi tudi na vrečki z ostanki napisali »TB positive«, kar pomeni pozitivne rezultate okuženosti s tuberkulozo. OIG je opisani primer tako zaključila s trditvijo, da direktor Keel ni kršil nikakršnega zakona, pravil ali drugih predpisov. Kljub temu, da agencija v primeru ni našla nič spornega, so zračne sile izboljšale procese in procedure pri ravnanju z morebitnimi kužnimi ostanki ter njihovim transportom (U.S. Office Of Special Counsel 2011).

4. Neprimeren transport in upepelitev posmrtnih ostankov preminulih vojakov

Tudi na četrti problem je opozorila že prej omenjena Mary Ellen Spera, ki je trdila, da so bili nekateri ostanki za upepelitev poslani na neprimeren in nespoštljiv način, katerega je velikokrat spremljala pomanjkljiva dokumentacija z navodili za nadaljnje delo z ostanki. V preiskavi je OIG odkrila pet tovrstnih primerov, ko so bili ostanki shranjeni v plastičnih vrečkah v neojačanih kartonskih škatlah. Vendar OIG v tem dejanju ni odkrila nič spornega, saj noben del ni bil poškodovan, povrh tega pa dejanje opravičujejo z dejstvom, da deli poslanih teles niso presegli teže pol kilograma, za katere je predpisano, da jih je potrebno pošiljati v kakršnikoli obliki zaprte embalaže. Preiskava torej tudi v tem primeru ni našla nikakršnih kršitev, so se pa kljub temu izboljšali nekateri postopki pri shranjevanju in transportu posmrtnih ostankov (U.S. Office Of Special Counsel 2011).

OIG v opisanih štirih primerih, razen pri nezmožnosti reševanja primerov pogrešanih delov, ni odkrila nikakršnih večjih pomanjkljivosti. Tako kot mnogi drugi je z rezultati preiskave nezadovoljna tudi predstavnica OSC, ki meni, da OIG ni izvedla primernih ukrepov pri kaznovanju kršiteljev zakonov. Le-ti so po njenem mnenju dobili prenizke kazni, saj so še vedno vsi trije zaposleni v ameriški vojski (Schogol 2012). Poleg tega je OSC kasneje odkrila, da naj bi se uradniki zračnih sil na različne načine maščevali tistim, ki so prijavili slabo delovanje mrtvašnice. V letih 2009 in 2010, ko je potekala preiskava, so se tako tri že prej omenjene priče srečale s prekinitvijo pogodb o zaposlitvi za nedoločen čas, s prisilnim

dopustom in 5-dnevno suspenzijo. Zaradi poguma so bile te tri priče, in sicer James Parsons, Mary Ellen Spera in William Zwicharowski, junija 2012 odlikovane z nazivom »javnih uslužbencev leta« s strani neodvisne preiskovalne agencije Office of Special Counsel (NBCNEWS.com 2012).

Ker je torej zgoraj opisana preiskava mrtvašnice Dover obsegala le preiskovanje nepravilnosti v mrtvašnici med letoma 2009 in 2010, se je kongresni preiskovalni odbor odločil za še celovitejšo preiskavo dela zaposlenih v mrtvašnici. The House Oversight Committee je namreč novembra 2011, ko so na dan prišli podatki o tem, da so posmrtni ostanki vojakov končali na smetišču, naznanil, da bo izvedla celovito preiskavo delovanja mrtvašnice Dover vse od leta 2002 naprej, kmalu po invaziji ZDA v Afganistan. Od takrat naj bi mrtvašnica poskrbela za več kot 6.300 trupel vojakov, ubitih v tujini. Ker pa je ta preiskava zares obsežna in pomeni predelavo ogromne količine informacij, še vedno traja in še ni ponudila rezultatov (Whitlock 2011).

5.2 Protest na pogrebu padlega vojaka

Protesti na pokopališčih v ZDA so stalnica. Predvsem veliko jih je, ko govorimo o protestih, ki spremljajo pogrebe vojakov, padlih na misijah v tujini. Američani na tak način izkazujejo bodisi svoje nasprotovanje vmešavanju ZDA v reševanje konfliktov tretjih držav bodisi nasprotovanje kakršnikoli drugi odločitvi vlade ZDA. V slednje spada tudi baptistična cerkev Westboro, ki je s svojim protestom na pogrebu vojaka Matthewa Snyderja povzročila enega odmevnejših protestov na pogrebih tako v ZDA kot tudi v svetu (Petrovčič 2011).

5.2.1 Baptistična cerkev Westboro

Baptistična cerkev Westboro (v nadaljevanju WBC) se nahaja v Topeki v zvezni državi Kansas in je ena najbolj sovražnih in tudi osovraženih skupin v ZDA. Znana je po svoji ideologiji, usmerjeni zlasti proti homoseksualno usmerjenim osebam, ter po protestnih dejavnostih, ki jih uprizarjajo tudi večkrat tedensko. Svoje mnenje največkrat izkazujejo na pogrebih, izberejo pa tiste osebe in institucije, za katere menijo, da podpirajo homoseksualnost ali kakorkoli drugače spodkopavajo to, kar oni verjamejo, da je božji zakon (Anti-Defamation League 2012).

WBC je sicer majhna, neprofitna organizacija, oblikovana okoli vodje pastorja Freda Phelpsja. Šteje okoli 40 članov, med katerimi so skoraj vsi v družinskih razmerjih z omenjenim pastorjem. Med njimi namreč najdemo 9 od njegovih 13 otrok (ostali štirje so od družine odtujeni), njihove otroke in zakonce, le peščica pa je ostalih družin in posameznikov. Deluje

sicer že od leta 1955, vendar je pozornost javnosti vzbudila šele leta 1991, ko je izvedla svoj prvi proti-gejevski protest. Od takrat naj bi izvedli že preko 40.000 protestov, kjer z napisi, kot so npr. »God hates fags«, »Thank you for dead soldiers«, »God hates America« in podobnimi, ljudi prepričujejo predvsem v to, da so vse take in drugačne nesreče, naravne in umetne, božja kazen za toleranco ZDA do istospolno usmerjenih oseb, predvsem v vojski (Southern Poverty Law Center 2012).

Zaradi tovrstnih protestov se je WBC že velikokrat znašla na sodišču, vendar zaradi zapovedi prvega amandmaja ameriške ustave, ki poudarja pravico do svobode govora, jim tega, čeprav za mnoge gnusnega, dejanja žal ne morejo prepovedati. Splošne prepovedi protestov torej ni, so pa nekatere omejitve. Kot odgovor na dejanja WBC je bil namreč v ZDA sprejet Respect for Americas Fallen Heroes Act, ki ga je tedanji predsednik George Bush podpisal 29. maja 2006, potem ko je kar 408 članov predstavniškega doma glasovalo za zakon in 3 proti. Zakon tako prepoveduje nekatere vrste demonstracij na ozemlju pokopališč pod državnim vodstvom ter na državnem pokopališču Arlington. V teh primerih so demonstracije dovoljene le, če protestniki dobijo soglasje vodij pokopališč ter upoštevajo nadaljnja zakonska določila. Protesti se namreč lahko odvijajo v oddaljenosti najmanj 45 metrov (150 feet) od ceste oziroma ostalih poti, ki predstavljajo vstop na pokopališče, in 91 metrov (300 feet) od same slovesnosti. Odvijati se ne smejo v obdobju ene ure pred ter ene ure po končani slovesnosti. Protest je lahko izključno prostovoljne narave ter ne sme na hrupen ali katerikoli drug način ovirati pogreba ali druge spominske slovesnosti ter na ta način preusmeriti pozornost nase. V primeru kršenja napisnih zapovedi se lahko dodeli kazen do 100.000 dolarjev ter zaporna kazen do enega leta⁸ (U.S. Government Printing Office 2006).

5.2.2 Protest WBC na pogrebu vojaka Matthewa Snyderja

20-letni marinec Matthew Snyder je umrl 6. marca 2006, le 4 tedne po tem, ko se je napotil na operacijo v Irak. Vzrok njegove smrti je bil sicer nebojne narave, saj je umrl v prometni nesreči, potem ko je voznik izgubil nadzor nad vozilom. Njegovo telo je bilo nato vrnjeno v njegovo rojstno mesto Westminster v zvezni državi Maryland, kjer so ga tudi pokopali. Obred se je odvijal v lokalni cerkvi, kar je bilo objavljeno tudi v časopisju (Canty 2007).

Fred Phelps in še šest ostalih članov WBC se je vse iz Kansasa pripeljalo, da bi protestirali na pogrebu. Protest se je odvijal na javnem prostoru, okoli 300 metrov (1000 feet) oddaljenem od cerkve, kjer je pogreb potekal. Z napisi, kot recimo »Thank God for Dead Soldiers«,

⁸ Danes so zapovedi nekoliko drugačne. Za razlago glej poglavje 5.2.4 Posledice protesta.

»America is Doomed«, »You're going to Hell« in drugimi, so izkazovali svoje prepričanje, da je njegova smrt božja kazen za grešna dejanja ZDA. S svojim dejanjem se prenehali približno 30 minut pred samim obredom, domnevno zato, ker se jim je mudilo na naslednji protest. Kot je kasneje povedal oče pokopanega, Albert Snyder, je med vožnjo na pogreb videl protestnike in njihove table, vendar napisov ni razbral in jim tudi ni posvečal posebne pozornost. Kaj pa so ti protestniki in njihovi napisi predstavljali, je spoznal šele zvečer, ko je gledal lokalne novice. Glede na to, da njegov sin ni bil homoseksualec, kar je ključni vzrok protestov WBC, ga je dejstvo o protestih še toliko bolj prizadelo, zaradi česar se je kasneje tudi odločil tožiti Freda Phelpsa (Ruane 2011)

5.2.3 Primer Snyder vs. Phelps

Albert Snyder je zaradi psihičnih bolečin junija 2006 vložil tožbo na okrožno sodišče v Marylandu zoper pastora Phelpsa ter ostalih šest, ki so se poleg njega udeležili protesta 10. marca na pogrebu Matthewa Snyderja. Namesto primerne slovesa od sina, je bil namreč soočen s sovraštvom Freda Phelpsa, ki je skupaj z ostalimi isto mislečimi praznoval marinčevo smrt. Člane WBC ta sodba ni prepričala v to, da so morebiti res ravnali narobe, temveč so jo označili za nezaslišano. Ni jim namreč jasno, kaj je tu narobe, če se prizadevajo ljudem povedati, da bog kaznuje ameriški narod tako, da pošilja njihove otroke iz misij mrtve (Canty 2007). Vendar pa se ne zavedajo dejstva, da nismo vsi ljudje isto misleči in verjamemo v različne stvari, kot v tem primeru Albert Snyder. Sam je namreč ponosen na sina, ki je svoje življenje žrtvoval za druge, zato ga je mnenje protestnikov močno čustveno prizadelo. V tožbi je tako izpostavil pet kršitev, ki naj bi jih v tem primeru WBC storila po odškodninskem pravu, in sicer: obrekovanje, obveščanje javnosti o zasebnem življenju, moteč poseg v intimno zasebnost, namerno povzročitev čustvene stiske in civilno zaroto. Prvi dve točki je sodišče takoj črtalo iz seznama, ker naj Snyder tega ne bi mogel dokazati, zato so obravnavali le preostale tri kršitve. Na sojenju je Snyder opisoval resnost svojih psihičnih poškodb. Poudarjal je, da ne more ločiti misli na smrt sina od protesta na njegovem pogrebu in da pogosto zaradi tega postane jezen, nervozen in tudi fizično šibak. Trditev je podprlo tudi mnenje strokovnjakov, ki so povedali, da se je v preteklosti Snyderjeva čustvena tesnoba že večkrat rezultirala v hudi depresiji, kar je še poslabšalo njegovo že tako slabo zdravstveno stanje (Supreme Court of the United States 2011).

WBC je na to odgovorila s predlogom o razrešitvi sodbe, saj naj bi šlo v tem primeru le za izkazovanje mnenja, kar pa je zaščiteno s prvim amandmajem ustave ZDA. Prav tako so zaradi velike oddaljenosti od sodišča v Marylandu poudarjali velike transportne stroške, kar

lahko sčasoma izprazni njihovo cerkveno blagajno in posledično vpliva na končanje protestov. Predlog je sicer sodišče obravnavalo, vendar ga je 21. oktobra 2006 tudi zavrnilo, kar je pomenilo nadaljevanje sojenja (The York Daily Record 2006). Dobro leto kasneje, 31. oktobra 2007, je bil sodni proces dokončan. Zvezno sodišče je zaradi vdora v zasebnost in povzročitev čustvene stiske razsodilo v prid tožnika Snyderja. Njegov bančni račun je bil bogatejši za 2,9 milijona dolarjev na račun izravnalne odškodnine ter 8 milijonov dolarjev na račun kaznovalne odškodnine (Lee 2007). Phelps in ostali protestniki so bili nad razsodbo seveda pretreseni, zato so na sodišče vložili več pritožb, saj naj bi bila kazen pretirana. Zvezno sodišče v Marylandu je to vzelo v obzir ter 4. februarja 2008 WBC zmanjšalo kazensko odškodnino iz 8 na 2,1 milijona dolarjev, izravnalna pa je ostala v enaki višini kot je bila sprva določena. Sodišče je tako zmanjšalo kazen na skupno 5 milijonov dolarjev, kar je za WBC še vedno predstavljal izjemno velik strošek. Nad tem dejstvom je bil še posebej navdušen tožilec Snyder, saj bi izpraznitev cerkvenih finančnih virov posledično pomenilo prenehanje protestiranja in s tem povezanim prizadevanjem čustvenih bolečin (Lee 2010). Phelps ter ostali člani WBC pa niso bili zadovoljni niti z novo razsodbo, zato so se odločili nadaljevati na pritožbenem sodišču. Le-to je nato natančno pregledalo vse transparente, s katerimi so protestniki sodelovali na pogrebu Matthewa Snyderja, ter ugotovili, da so ti napisi izražali kritiko javne oblasti in se zasebnega življenja umrlega niso dotikali. Ker pa je torej svoboda do govora zapovedana v prvem amandmaju ameriške ustave, WBC v tem primeru ne morejo obtožiti za krive. Tehnica v primeru Snyder vs. Phelps se je sedaj prevesila v prid drugega, povrhu tega pa je sodišče Albertu Snyderju dodelilo denarno kazen za povrnitev cerkvenih sodnih stroškov v višini več kot 16.000 dolarjev. To je povzročilo močan odziv javnosti, z več kot 3.000 ponudbami za donacijo Snyderju, da povrne WBC sodne stroške (Supreme Court of the United States 2011).

Primer Snyder vs. Phelps tudi po tej razsodbi še vedno ni bil zaključen, temveč ga je 8. marca 2010 v obravnavo prevzelo vrhovno sodišče ZDA. Summers, Snyderjev odvetnik je bil nad to potezo presenečen, saj vrhovno sodišče le malokrat prevzame tovrstne primere. Sedaj je bilo vse položeno v roke vrhovnih sodnikov, ki so odločali o tem, ali je WBC s svojimi protesti ravnala v skladu z zakoni ali jih je prekršila ter ali posledično Snyderju vseeno pripada 5-milijonska odškodnina, ki mu jo je pritožbeno sodišče 24. septembra 2009 preklicalo (Joyce 2010). Kmalu po tem, ko je primer prevzelo vrhovno sodišče, so se začele tudi intervencije tretjih strank oz. *amicus curiae*. Zahtevki sodnega pregleda namreč velikokrat sprožijo vprašanja javnega pomena, ki presegajo interese vpletenih strani. V veliko tovrstnih primerih

gre za prikrajšane ali ranljive skupine, katerih interese po navadi zastopajo prostovoljne organizacije. Na podlagi svojega strokovnega znanja, zlasti o tem, kako bi določene odločitve lahko vplivale na skupino, imajo omenjene organizacije možnost, da sodišču predložijo določeno trditev, ki bi pomagala pri razsodbi. Dokument, ki ga v tem primeru predloži tretja stranka, katera torej ni neposredno vključena v primer, se imenuje *amicus brief*, o katerem bomo govorili tudi v našem primeru (The Public Law Project 2008).

Primer Snyder vs. Phelps se je dotaknil 42 senatorjev, ki so sodišču 25. maja 2010 predložili *amicus brief* v podporo Albertu Snyderju. V dokumentu so zapisali, da kot nacionalni voditelji podpirajo vse člane oboroženih sil, veterane, ki so služili ameriški domovini, in pa tudi vse tiste, ki so svoje ljubljene izgubili v bojnih vrstah. Zato menijo, da imajo te družine pravico na miren, dostojanstven in spoštljiv način pokopati svoje bližnje, o čemer pa pri obravnavanem primeru ne moremo govoriti. Senatorji so poudarili, da so Phelps in ostali sodelujoči s protesti na samem pogrebu in kasneje z objavo posnetka na spletu vdrli v zasebnost žalujočih in jim onemogočili primerno žalovanje ter jim s tem povzročili resno psihično in tudi fizično stisko. Na podlagi teh ter še nekaterih drugih argumentov so sodišču predlagali, naj zavrnejo razsodbo pritožbenega sodišča ter razsodijo v prid Snyderja (Supreme Court of the United States 2010a). Nekoliko kasneje, 1. junija 2010, je *amicus brief* v podporo Snyderju predložila tudi skupina državnih tožilcev iz 48. zveznih držav ter zveznega okrožja Kolumbija, edini izjemi sta bili Maine in Virginija. Poleg tega so na tožilčevo stran stopili tudi mnogi drugi, ki so mu podporo izkazovali skozi številne peticije, vložene na vrhovno sodišče.

Brez podpore javnosti pa niso ostali niti protestniki. V njihov zagovor je *amicus brief* vložila American Civil Liberties Union (v nadaljevanju ACLU), državna, neprofitna organizacija, ki se zavzema za svobodo in enakost vseh ljudi pred zakoni ter načeli, zapisanimi v ustavi. V dokumentu, predloženemu sodišču, so podprli razsodbo pritožbenega sodišča iz Marylanda, kakršna bi po njihovem mnenju morala biti tudi razsodba vrhovnega sodišča. Kot glavni argument, zakaj temu tako, so navedli pravico do svobode govora, zapisane v prvem amandmaju. Po njihovem mnenju namreč WBC verjame v resnico, predstavljeno v Bibliji, in posledično, da bog sovraži istospolno usmerjene osebe, zato zaradi velike tolerance do le-teh (še posebej v vojski) kaznuje Američane na take in drugačne načine. V tem primeru je šlo torej le za izkazovanje mnenja, ki je izražalo vsesplošno zaskrbljenost nad ZDA in se ni nikakor dotikalo osebnega življenja marince Matthewa Snyderja. Da trditev drži, so argumentirali z dejstvom, da je na dan njegovega pogreba 7 predstavnikov WBC potovalo od

Kansasa prek Baltimorja do Marylanda ter izvedlo več protestov, na katerih pa so vseskozi nosili iste transparente. Le nesrečno naključje je torej hotelo, da je bil med njimi tudi Snyderjev grob (Supreme Court of the United States 2010c). Ni pa bila ACLU edina, ki je podprla Phelps in protestnike. Svobodo do govora po prvem amandmaju so poudarjale tudi številne druge organizacije, ki se zavzemajo za civilne pravice, še en *amicus brief* pa je skupaj z 21 ostalimi medijskimi organizacijami vložil tudi Odbor novinarjev za svobodo tiska (Supreme Court of the United States 2010b).

5.2.3.1 Rzsodba vrhovnega sodišča

Vrhovno sodišče ZDA je vse predložene dokumente tretjih strank natančno pregledalo ter 6. oktobra 2010 začelo primer obravnavati na sodišču, kjer so poslušali argumente obeh strani. Na podlagi vsega prebranega in slišane so 2. marca 2011 podali dokončno rzsodbo, ki je bila za mnoge ljudi veliko presenečenje. Kar osem od devetih sodnikov je rzsodilo v prid cerkve Westboro, kar je za Snyderja in vse njegove privržence pomenilo veliko razočaranje (Gregory 2011).

Vrhovno sodišče je dosodilo, da je na podlagi zaštite pred prvim amandmajem WBC oproščena plačila odškodnine v zadevi Snyder vs. Phelps. S prvim amandmajem ameriške ustave je namreč dovoljena odprta in robustna razprava o javnih zadevah, ki ne sme biti v nobenem primeru blokirana, četudi je ta govor žaljiv do poslušalcev. Državljanom tako daje pravico izkazovanja zaskrbljenosti glede javnih vprašanj, pri čemer pa ne gre le za samo izražanje, temveč je bistvo samoupravljanja. Sodniki so morali torej najprej določiti, ali se je obravnavan protest nanašal na osebne ali javne zadeve. Kdaj pa pravzaprav lahko govorimo o razpravi o javnih zadevah? Kadar govor zadeva politično, socialno ali katero koli drugo vprašanje, ki se nanaša na skrb za širšo javnost, kar naj bi bil tudi namen cerkve Westboro. Napisi, kot so »God Hates the USA«, »Thank God for 9/11«, »America is Doomed«, »Thank God for Dead Soldiers«, »Pope in Hell«, »God Hates Fags« in drugi, jasno nakazujejo na dejstvo, da je bil namen protestov izključno javne narave. Sporočila so se nanašala na socialno in politično ravnanje ZDA in njenega ljudstva, na usodo lastnega naroda, homoseksualnost v vojski ter na škandale, povezane s katoliškimi duhovniki – torej vse javne zadeve. Izmed celotne množice napisov sta bila le dva, ki sta lahko interpretirana kot osebni napad, in sicer »You're Going to Hell« in »God Hates You«, kar pa še vseeno ne spremeni dejstva, da je bila dominantna tema protestnikov javna kritika. Prav tako jim pri oznaki javnega izražanja mnenja pomaga dejstvo, da se je protest odvijal na javnem prostoru, v skladu z vsemi pravili. Člani Westboro so namreč na sam protest opozorili lokalne oblasti ter

tudi upoštevali vsa podana navodila. Protest se je tako pod nadzorom policije odvijal v oddaljenosti 304 metrov (1000 feet) od cerkve, kot je tudi zakonsko določeno. Poleg tega je bil popolnoma mirne narave, ni bilo nikakršnega kričanja, zmerjanja ali nasilja. Odvijal se je stran od oči žalujočih, na kar kaže dejstvo, da je oče pokopanega med vožnjo na pokopališče videl le ljudi s tablam, katerih napisov ni mogel razbrati, da pa je šlo pravzaprav za protest, je izvedel šele zvečer, ko je bilo to objavljeno na lokalnih novicah (Supreme Court of the United States 2011).

Na podlagi vseh zgoraj naštetih argumentov je sodišče torej razsodilo v prid protestnikov. Za konec razsodbe so zapisali: »Govor je močen. Ljudi lahko prisili k dejanjem, jih gane do solz – tako veselja kot žalosti – ter kot v tem primeru – povzroči velike bolečine. Glede na opisana dejstva se ne moremo na bolečino odzvati s kaznovanjem govorca. Kot narod smo izbrali drugačno pot – s podporo morebiti žaljivega govora smo zaščitili zadušitev javnega izražanja. Izbira te poti pa narekuje, da Westboro opravičimo odškodninske odgovornosti ter tako podpremo razsodbo pritožbenega sodišča iz Marylanda« (Supreme Court of the United States 2011). Sodišče je na ta način skušalo na nek način opravičiti svojo odločitev, saj so vedeli, da je množica na strani Snyderja, ki je bil nad razsodbo izjemno šokiran. Omenjenega ni tako prizadelo dejstvo, da bo ostal brez odškodnine, kot to, da mu v štiri leta trajajoči sodbi ni uspelo uresničiti cilja – za vedno utišati pripadnike Westboro. Na ta način je hotel prikrajšati ostale družine pokojnikov čustvenih bolečin, ki jih je utrpel sam. Sedaj se bo po mnenju mnogih stanje le še poslabšalo. WBC je namreč z zmago na tem razvpitem primeru postala še močnejša in, česar se mnogi bojijo, tudi vse glasnejša (Gregory 2011).

Nad odločitvijo preostalih kolegov pa je bil ogorčen tudi vrhovni sodnik Samuel Alito, edini izmed devetih sodnikov, ki je razsodil v prid tožilca Snyderja. Dejal je, da njihova nacionalna zavezanost odprtemu in svobodnemu govoru ne more dati dovoljenja, da dopustijo tako izprijen verbalni napad, kot se je zgodil v tem primeru. Meni, da govora ne moremo označiti kot javnega, saj tožilec Albert Snyder ni javna osebnost. Je le starš, katerega otrok je bil ubit v Iraku. Želel si je, kar si vsak starš v tem primeru zasluži – v miru pokopati svojega otroka. Vendar pa so mu to pravico odvzeli člani cerkve Westboro, ki so tako tožilcu kot celotni družini s protestom povzročili hude čustvene bolečine. Prepričan je, da so protestniki brutalno napadli Matthewa Snyderja z dobro načrtovano strategijo – pritegniti pozornost javnosti. To pa dosežejo tako, da z verbalnim napadom ranijo družino in prijatelje umrlih, kar posledično pritegne medije, da pišejo o tem. Na ta dan bi namreč lahko protestirali na nešteto javnih lokacijah. Lahko bi izbrali Belo hišo, Vrhovno sodišče ali katero koli drugo izmed več kot

5.600 vojaških lokacij v ZDA. A izbrali so ravno pogreb vojaka Snyderja, kar sodnika Alito prepriča v dejstvo, da so izjave na protestnih tablah neposredno povezane s preminulim. Poleg tega ga moti tudi to, da so protestniki na spletu objavljali razne neprimerne zapise, ki so se nanašali na Matthewa Snyderja in njegovo družino. Pisali so o tem, kako grozno sta starša Matthewa vzgojila, namesto da bi ga vzgojila primerno za v nebesa, sta ga ravno nasprotno, za hudiča. Taki in podobni zapisi so pri tožilcu povzročali neizmerne čustvene bolečine, zato je bil sodnik Alito presenečen, da njegovi kolegi pri svoji razsodbi niso upoštevali tovrstnih zapisov, ter bil nad končno odločitvijo sodišča izjemno razočaran (Supreme Court of the United States 2011).

5.2.4 Posledice protesta

Po končni razsodbi v primeru Snyder vs. Phelps so se med državnimi funkcionarji začele burne razprave o tem, ali so bili protesti v opisnem primeru res popolnoma zakoniti in ali bi bilo sicer zakon potrebno spremeniti. Kot posledica tega je predsednik Barack Obama 6. avgusta letos podpisal nov zakon z naslovom Honoring America's Veterans and Caring for Camp Lejeune Families Act, ki med drugim zadeva tudi omejitev protestnih pravic, opisanih v poglavju 5.2.1. Po novih predpisih se sedaj protestne dejavnosti na pogrebih ne smejo odvijati v času dveh ur pred začetkom in dveh ur po koncu žalne ali katere druge slovesnosti. Protestniki morajo biti od meje pogrebne lokacije in vseh poti, ki predstavljajo vstop in izstop na pokopališče, oddaljeni najmanj 91 metrov (300 feet), od same slovesnosti pa najmanj 152 metrov (500 feet). Enako kot s prejšnjim zakonom je tudi tu poudarjena prostovoljnost prisostvovanja protestiranju ter prepoved hrupnega protestiranja, ki preusmerja pozornost nase. Povečale so se tudi zakonske odškodnine v primeru kršenja predpisov, ki sedaj ne smejo biti nižje od 25.000 ter višje od 50.000 ameriških dolarjev. Zagrožena zaporna kazen pa še vedno ostane enaka kot s prejšnjim zakonom, in sicer do največ 1 leta (Honoring America's Veterans and Caring for Camp Lejeune Families Act of 2012).

6 VOJAŠKI POGREBI V SLOVENIJI

6.1 Zakonska podlaga

Vojaška žalovanja in pogrebi z vojaškimi častni so v Sloveniji opredeljeni od 361. do 381. točke v Pravilih službe v Slovenski vojski. Splošno žalovanje v Republiki Sloveniji, ki ga razglasi Državni zbor RS ali Vlada Republike Slovenije, prav tako velja tudi za Slovensko vojsko, ki ga izkaže kot vojaško žalovanje. Med vojaškim žalovanjem se v RS na vojašnicah oziroma vojaških objektih zastave spustijo na pol droga, priredijo komemoracije, opravijo

verski obredi, prilagodi spored vojaških slovesnosti in praznovanj, prekliče izvajanje kulturnih, zabavnih ali športnih prireditev ter prilagodi dnevni razpored časa, tako da se ne izvaja taktičnih usposabljanj, bojnih streljanj in podobnih aktivnosti (Pravila službe v Slovenski vojski, 361.–362. čl.).

V skladu s Pravili službe v SV (368. čl.) se z vojaškimi častmi pokopljejo:

- pripadniki SV, ki so izgubili življenje pri opravljanju vojaške službe oziroma če so se ponesrečili ali umrli v času službe v stalni sestavi SV,
- minister za obrambo in državni sekretar v Ministrstvu za obrambo,
- predsednik Vlade RS,
- predsednik Državnega zbora RS,
- predsednik Državnega sveta RS,
- predsednik Republike Slovenije,
- nosilci partizanske spomenice 1941,
- nosilci reda narodnega heroja,
- nosilci častnega vojnega znaka,
- nekdanji predsedniki RS,
- nekdanji ministri in državni sekretarji Ministrstva za obrambo,
- druge osebe, če tako odloči Vlada RS.

Vseh zgoraj naštetih oseb se ne pokoplje z vojaškimi častmi, če tako izrazijo v oporoki oziroma če tako želijo njihovi bližnji sorodniki. Prav tako se z vojaškimi častmi ne pokoplje pripadnika ali nekdanjega pripadnika SV oziroma druge osebe, če je naredila samomor iz nečastnih nagibov ali če je bila kaznovana zaradi kaznivih dejanj zoper človečnost, suverenost RS in njeno demokratično ustavno ureditev ali obrambno moč oziroma če je bila zaradi pravnomočne obsodbe za kaznivo dejanje nečastno odpuščena iz SV ali če je v času smrti v kazenskem postopku zaradi hudih kaznivih dejanj (Pravila službe v Slovenski vojski, 368. čl.).

Do vojaškega pogreba so upravičene tudi osebe, ki so v času življenja izrazile željo, da se jih pokoplje z vojaškimi častmi oziroma če tako želijo bližnji sorodniki pokojnega. V tem primeru morajo biti to osebe, ki so bile ob upokojitvi pripadniki stalne sestave SV, uslužbenci Ministrstva za obrambo, ki so do upokojitve opravljali naloge, za katere je določen čin

polkovnika ali višji oz. XIV. ali višji razred ali pa pripadniki vojske prijateljskih držav, ki so izgubili življenje v RS (Pravila službe v Slovenski vojski, 369. čl.).

6.1.2 Veteranske pogrebne slovesnosti

21. maja 2000 je predsedstvo Zveze veteranov vojne za Slovenijo (v nadaljevanju ZVVS) sprejelo Pravilnik o veteranskih pogrebnih slovesnostih⁹. Na ta način so se uredili postopki in načini sodelovanja veteranskih organizacij na pogrebnih slovesnostih umrlih članov ZVVS. Ozirajoč na pravilnik, se z veteransko pogrebno slovesnostjo lahko pokoplje člane veteranske organizacije, častne člane ZVVS ter nečlane, ki jim je priznan status veterana po sklepu organa veteranske organizacije na podlagi veljavnih postopkov. ZVVS svoje sodelovanje na pogrebu ureja po predpisih občine, na območju katere je opravljen pogreb, prav tako pa upošteva tudi želje pokojnikov svojcev. Sicer pa so splošne naloge častnega spremstva v pogrebnem protokolu naslednje: pokritje krste s slovensko zastavo, prenos krste ali žare iz hiše žalosti v žalni sprevod, spremstvo ob krsti ali žari ter snemanje zastave pred predložitvijo krste v grob in izročitev zastave družini pokojnika (Zveza veteranov vojne za Slovenijo 2000).

6.2 Pravila, navodila in protokol vojaškega pogreba v Sloveniji

V Sloveniji je za izvedbo pogrebov z vojaškimi častmi zadolžen vojaški protokol Slovenske vojske, kateri s podrejenimi enotami tvori t. i. delovno skupino za izvedbo pogreba z vojaškimi častmi. Le-ta pripravlja in po potrebi:

- zagotovi častno stražo pri umrlem,
- zagotovi eno ali več oseb, ki nosijo blazinice z odlikovanji,
- zagotovi osebe, ki nosijo vence,
- pripravi žalni sprevod z vojaškim ceremonialom, ki sledi žalnim slovesnostim in poslovilnim ceremonialom pred hišo, kjer je bival pokojnik, pred mrliško vežico, cerkvijo ali pokopališčem ali pokopališko kapelo oziroma na pokopališču,
- z ukazom pošlje častno enoto 12. gardnega bataljona Slovenske vojske in ustrezno zasedbo Orkestra Slovenske vojske.

⁹ Pravilnik o pogrebi vojnih veteranov Slovenije je bil sprejet istega leta kot v ZDA program Honoring those who served, ki prav tako ureja pravice veteranov do vojaškega pogreba. V veljavo pa je v Sloveniji stopil točno leto kasneje kot v ZDA, in sicer 1. 1. 2001.

Vodja protokola je preko delovne skupine osrednja kontaktna oseba za vsako zahtevo osebne ali materialne pomoči, izdano s strani svojcev. Ko se udeleženci o vseh podrobnostih pogreba natančno dogovorijo, sledijo pripravljalni ukrepi (Vrečar 2001, 125–126).

Ob smrti ali predvideni smrti osebe, ki je po zakonu upravičena do pogreba z vojaškimi častmi, vojaški protokol poda oceno in predloge za izvedbo pogreba. Skupina za izvedbo pogreba mora biti sestavljena iz najmanj dveh častnikov, ki sta v času priprav in izvedbe pogreba razrešena vseh nalog. Protokol po potrebi naveže stik z Ministrstvom za notranje zadeve¹⁰, vedno pa obvesti 12. gardni bataljon in Orkester SV ter izda ukaz za izvedbo ceremoniala. Po razgovoru z vsemi udeleženci in uskladitvi podrobnosti se izvede poizvedovanje na terenu, ki z vojaškega vidika obsega ogled prostora v domači hiši pokojnika oz. mrliške vežice, ogled terena pred pokopališko kapelo oz. cerkvijo, raziskavo terena pred oz. na pokopališču obsega, v skladu s potrebami pa je potrebno opraviti tudi pogovor s predstavnikom občinske uprave in z vodjo policijske postaje glede poti žalnega sprevoda, zapore cest in podobno. Sam protokol na dan pogreba pa zajema: žalni sprevod, žalno slovesnost v cerkvi, ceremonial po končani žalni slovesnosti v cerkvi, poslovilni ceremonial pred pokopališčem ter pogreb. Podrobnejši opis naštetih značilnosti sledi v nadaljevanju (Vrečar 2001, 126–128).

6.2.1 Žalni sprevod

Krsta oziroma žara s posmrtnimi ostanki pokojnika je na kraj ceremonialnih žalnih slovesnosti pripeljana kot žalni sprevod. Pred samim ceremonialom je treba krsto pokriti s slovensko zastavo, ki mora biti vidna pri vseh žalnih slovesnostih državnega ceremoniala. Za tem sledi žalni sprevod, ki se odvija s prevoznimi sredstvi, ter se razvrsti po naslednjem vrstnem redu (če glede na posebne zahteve ni odrejeno drugače): najprej spremljevalno (policijsko) vozilo, nato vozilo z venci, pogrebno vozilo s krsto oz. žaro, ostala vozila (po potrebi) ter nazadnje še zaključno (policijsko) vozilo. Po predložitvi krste na mrtvaški oder (običajno krsto oz. žaro pripeljejo predstavniki pogrebnega zavoda) prevzame častna straža svoje mesto ob krsti s pokojnikom. Častno stražo sestavlja 6 častnikov vseh zvrsti vojske, pri

¹⁰ Skupina za izvedbo pogreba najvišjih vojaških predstavnikov se po potrebi okrepi z enim predstavnikom Ministrstva za notranje zadeve, ki je navzoč pri vseh fazah priprave vojaškega ceremoniala in je pri izvedbi odgovoren za področje javnih zadev – promet, red in mir itd. (Vrečar 2001, 162).

najvišjih predstavnikov pa sestoji iz 8 častnikov v činu polkovnika ali kapitana bojne ladje.¹¹ Za sestavo častne straže mora poskrbeti vodja vojaškega protokola (Vrečar 2001, 129–130).

6.2.2 Žalna slovesnost v cerkvi

Po želji se žalna slovesnost lahko opravi tudi v cerkvi, kraj in cerkev pa se določita v soglasju s pristojnimi cerkvenimi oblastmi in dogovoru s svojci. Žalna slovesnost se opravi bodisi pred bodisi po pogrebu. V primeru, da je žalna slovesnost v cerkvi izvedena pred pogrebom, je pred žalno slovesnostjo v cerkev potrebno pripeljati krsto v ceremonialnem ali tihem žalnem sprevodu. Najvišje državne predstavnike in politike sprejmejo pooblaščen osebe, ki pomagajo pri izvedbi žalnih slovesnosti, ali predstavniki duhovščine na portalu cerkve ter jih pospremijo do za njih predvidenih mest. Kot zadnji pred svojci vstopi najvišji predstavnik države, nato pa že sledijo svojci, katere do njihovih mest pospremi predstavnik duhovščine. Začetek in konec žalne slovesnosti v cerkvi naznanijo cerkveni zvonovi (Vrečar 2001, 130–131).

6.2.3 Ceremonial po končani žalni slovesnosti v cerkvi

Približno 15 minut pred predvidenim zaključkom žalne slovesnosti v cerkvi se častna enota, delegacija z zastavami in Orkester SV postavijo na vnaprej določeno mesto pred cerkvenim poslopjem. Na znak vodje protokola se odprejo cerkvena vrata, nato pa se po določenem vrstnem redu sprevod premakne iz cerkve.¹² Med igranjem žalne koračnice se nato pritrdi vence na vozilo z venci, vsi se postavijo na za njih predvideno mesto, žaro oz. krsto pa se postavi na lafeto. Ko je to storjeno, orkester preneha z igranjem, poveljnik častne enote pa začne s poveljevanjem (npr. »MIR-NO«, »NA DE-SNO«, »NA LE-VO« itd.). Sledi poslovilni govor najožjega sodelavca, prijatelja ali znanca. Po končanem govoru se sprevod, v spremstvu žalne koračnice Orkestra SV, premakne do mesta pokopa (Vrečar 2001, 132–134).

6.2.4 Poslovilni ceremonial pred pokopališčem

Če na pokopališču ni mrliške vežice ali pokopališke kapele in je žalni sprevod krenil od doma, kjer je pokojnik nazadnje bival, se poslovilni ceremonial lahko izvede tudi pred pokopališčem. Ta ceremonial se odvija na podoben način, kot že prej opisan ceremonial po končani žalni slovesnosti v cerkvi (Vrečar 2001, 134–135).

¹¹ Častno stražo lahko prevzamejo tudi politične stranke ali (v skladu s podrobnejšimi predpisi protokola) druga organizacija ali osebe, ki so bile s pokojnikom zaradi njegovega dela posebno tesno povezane (Vrečar 2001, 130).

¹² Žalujoči se morajo zvrstiti v naslednjem vrstnem redu: osebe, ki nosijo vence, blazinice z odlikovanjem in tisti, ki nosijo krsto oz. žaro, najvišji predstavniki duhovščine in duhovnik, ki je izvajal žalno slovesnost v cerkvi, svojci umrlega, najvišji predstavniki države, predstavniki tujih držav, ostali sorodniki, najvišji predstavniki MORS in GŠSV, vodje tujih misij, veleposlaniki in vojaški atašeji, pripadniki SV in ostali žalujoči.

6.2.5 Pogreb

Pogreb oz. pokop pokojnika predstavlja zaključek ceremonialnih žalnih slovesnosti. Le-ta običajno sledi neposredno po žalni slovesnosti pred mrliško vežico, pokopališko kapelo ali žalni slovesnosti v cerkvi. Ko so vsi na svojem mestu, orkester preneha z igranjem žalne koračnice in sledi pogreb z določenim ceremonialom. Morebiti govorniki opravijo svoj govor, sledi liturgičen obred s strani pristojnega duhovnika, nato pa pevski zbor zapoje ali orkester zaigra žalostinko. Poveljnik častni enoti in orkestru poda povelje: »ČASTNA ENOTA MIRNO!«, za tem častna straža zloži slovensko zastavo, ki jo vodja častne straže po vnaprejšnjem dogovoru preda članu družine. Za konec trobentač zaigra Tišino, vojaki v uniformi, ki so navzoči kot žalujoči, dajo vojaški pozdrav, uslužbenci pokopališke uprave pa medtem spustijo krsto v grob. Pogrebni obred je s tem končan (Vrečar 2001, 135–137).

7 SKLEP

Vojaški pogreb je nekaj, s čimer se v ZDA vsakodnevno sooča na desetine ljudi, kar si v naši mali deželici le težka predstavljamo. Praksa izkazovanja vojaških časti ob pogrebu se je v ZDA začela ob smrtih predsednikov, med katerimi je bil prvi leta 1865 ubit Abraham Lincoln. Temu so nato sledili še nekateri drugi, sčasoma pa je postala stalna praksa. Danes se na tovrsten način lahko pokoplje pripadnike oboroženih sil ameriške vojske, častno odpuščene veterane, vojake rezervne sestave, višje državne uradnike ter bivše in sedanje predsednike države. Ceremonije se od pogreba do pogreba razlikujejo, to pa zato, ker se razlikujejo tudi položaji upravičencev. Pa vendar so tu nekatere značilnosti, ki se zvrstijo na vseh pogrebi. Verjetno vsem najbolj poznana je z zastavo ogrnjena krsta, kakršne prizore lahko velikokrat zasledimo tudi v raznih vojaških filmih. Vse zle duhove s pokopališča odženejo s pozdravom s tremi salvami, ki pa je zaradi 21 spuščениh strelav velikokrat zamenjan za 21-strelni pozdrav, kateri je rezerviran le za predsednike ali ostale višje funkcionarje. Le-ti so na svojih pogrebi počaščeni še z eno prav posebno točko, in sicer s t. i. caparisoned horse. V vseh primerih, pa naj bodo vojaki z najnižjim činom ali pa predsedniki države, se na koncu žalne slovesnosti zaigra zadnja pesem, imenovana Taps, ki jo lahko primerjamo z našo Tišino. Vse našete značilnosti se na pogrebi odvijejo po vnaprej določenem protokolu, ki je prav tako odvisen od položaja upravičenca.

V svojem diplomskem delu sem se bolj kot na same značilnosti in proceduro vojaškega pogreba osredotočila na nepravilnosti v povezavi z njimi. Pri prvem preiskovanem incidentu sem odkrila grozljive podatke. Uslužbenci mrtvašnice Dover so namreč v štirih letih na

smetišče pometali posmrtno ostanke kar 274 vojakov. Ko pa so začeli leta 2011 preiskovati ta primer, so na dan prišle še ostale grozovite prakse tamkajšnjih uslužbencev. O tem nam govorijo primeri izgubljenih delov telesa ali pa odrezana roka vojaka, samo zato, da so ga lahko »stlačili« v krsto. Še huje kot to pa je dejstvo, da nihče od uslužbencev ni bi resneje obtožen, morebiti so bili le premeščeni na drugo delovno mesto ali pa le za nekaj časa suspendirani.

Nadalje sem obravnavala proteste na vojaških pogrebih, in sicer primer protesta baptistične cerkve Westboro na pogrebu vojaka Matthewa Snayderja. Dejstvo je, da imamo ljudje različne poglede na svet, razlikujemo se le po tem, da nekateri mnenja zadržijo zase, spet drugi jih z odprtimi usti pokažejo širni družbi. Med slednje spadajo tudi pripadniki baptistične cerkve Westboro, ki svoja neodobravanja ameriškega početja pretežno izkazujejo na način protestiranja na vojaških pogrebih. Tako je neodobravanje ameriškega početja in ne vojaških pogrebov samih, kar je hkrati odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje, ki se glasi: »Kaj botruje temu, da določeni deli družbe ZDA vojaških pogrebov ne odobravajo in zakaj prihaja do incidentov?« Omenjeni protestniki se udeležijo tudi do več pogrebov na dan, na katerih izražajo prepričanja, da ameriški vojaki umirajo, ker ZDA tolerirajo homoseksualnost. Nič nimajo proti samim vojnem oziroma sodelovanju vojakov na misijah, niti proti vojaškim pogrebom. Čeprav bi si lahko izbrali kateri koli drug kraj, Belo hišo, Vrhovno sodišče ali katero koli drugo izmed več kot 5.600 vojaških lokacij v ZDA, si pogrebe izberejo le zato, ker vedo, da bodo s prilivanjem dodatnega olja na čustvene rane žalujočih prišli v medije in tako bo njihovo prepričanje prišlo v vsak dom.

Za konec naj se dotaknem še nekaterih vzporednic med vojaškimi pogrebi v ZDA in Sloveniji. Kot sem že omenila, je procentualno tovrstnih pogrebov v naši državi mnogo manj, je pa opaziti podobnosti v samih značilnostih. V obeh državah se krsto pokrije z nacionalno zastavo in tudi pomen tega je enak. Podobna so tudi sama pravila in ceremonial, ki se v obeh primerih konča z zadnjo pesmijo, čeprav različno. Zagotovo skupna značilnost vseh pogrebov pa je tudi, da se je o tem vedno in povsod težko pogovarjati. Kar je smiselno in po mojem mnenju tudi pravilno. Zakaj bi pravzaprav razmišljali o koncu, ko pa lahko ta čas koristneje porabimo in uživamo vsako minuto našega življenja.

8 LITERATURA

1. Allen, Gavin. 2011. *Number of dead U.S. soldiers' remains dumped in landfill sites is revealed by Army... and it's much higher than expected*. Dostopno prek: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2071629/Number-dead-U-S-soldiers-remains-dumped-landfill-sites-revealed-Army-274.html> (10. maj 2012).
2. Anti-Defamation League. 2012. *Extremism in America; Westboro Baptist Church*. Dostopno prek: http://www.adl.org/learn/ext_us/WBC/default.asp?LEARN_Cat=Extremism&LEARN_SubCat=Extremism_in_America&xpicked=3&item=WBC (15. junij 2012).
3. Arlington National Cemetery. 2012a. *Military Funeral Customs*. Dostopno prek: <http://www.arlingtoncemetery.net/customs.htm> (17. julij 2012).
4. --- 2012b. *Military Honors*. Dostopno prek: <http://www.arlingtoncemetery.mil/FuneralInformation/MilitaryHonors.aspx> (17. julij 2012).
5. Banusiewicz D. John. 2004. *Customs of Military Funerals Reflect History, Tradition*. Dostopno prek: <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=26292> (20. julij 2012).
6. Bilchik Shur, Gloria. 2011. *Obama's accomplishments: Lifting the media blackout at Dover*. Dostopno prek: <http://www.occasionalplanet.org/2011/01/07/obama%E2%80%99s-accomplishments-lifting-the-media-blackout-at-dover/> (14. maj 2012).
7. Bruecke, M.C. 2011. *Remains of US Soldiers Dumped in Landfill, Air Force Admits*. Dostopno prek: <http://vaticproject.blogspot.com/2011/11/remains-of-us-soldiers-dumped-in.html> (10. maj 2012).
8. Canty, Michele. 2006. *Dad sues Kansas church*. Dostopno prek: http://www.ydr.com/westboro/ci_3904800 (15. junij 2012).
9. --- 2007. *Military report details crash*. Dostopno prek: http://www.ydr.com/vets/ci_7555437 (15. junij 2012).
10. Department of Defense Instruction. 2007. *Military Funeral Support*. Dostopno prek: <http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf/130015p.pdf> (23. julij 2012).
11. Dinjaški, Nina. 2007. *Whistleblowers – Etični uporniki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

12. Gregory, Sean. 2011. *Why the Supreme Court Ruled for Westboro*. Dostopno prek: <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,2056613,00.html> (19. junij 2012).
13. Headquarters Department of the Army. 2006. *Drill and Ceremonies*. Dostopno prek: http://www.gasdf.com/regs/FM_3-21-5_Drill_Ceremonies.pdf (21. julij 2012).
14. *Honoring America's Veterans and Caring for Camp Lejeune Families Act of 2012*. 2011. H.R.1627. Dostopno prek: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-112hr1627enr/pdf/BILLS-112hr1627enr.pdf> (20. junij 2012).
15. Jerns Funeral Chapel. 2012. *Military Funeral History*. Dostopno prek: http://www.jernsfuneralchapel.net/Military_Funeral_History_243121.html (23. julij 2012).
16. Joyce, Tom. 2010. *U.S. Supreme Court to hear Snyder-Westboro case*. Dostopno prek: http://www.ydr.com/westboro/ci_14636330 (15. junij 2012).
17. Lee, Rick. 2007. *Jury award father \$11M*. Dostopno prek: http://www.ydr.com/westboro/ci_7338894 (15. junij 2012).
18. --- 2010. *Westboro penalty cut*. Dostopno prek: http://www.ydr.com/westboro/ci_8170074 (15. junij 2012).
19. Military Funeral Honors. 2012a. *Honoring those who served*. Dostopno prek: <http://www.militaryfuneralhonors.osd.mil/> (23. julij 2012).
20. --- 2012b. *Who Is Eligible?* Dostopno prek: <http://www.militaryfuneralhonors.osd.mil/eligpage.html> (23. julij 2012).
21. Mo. B. 2011. *Deli posmrtnih ostankov ameriških vojakov končali na smetišču*. Dostopno prek: <http://www.times.si/svet/deli-posmrtnih-ostankov-ameriskih-vojakov-koncali-na-smetiscu--defe4887a8-a64432e0d7.html> (10. maj 2012).
22. NBCNEWS.com. 2012. *Probe: Air Force illegally punished Dover whistleblowers*. Dostopno prek: http://usnews.nbcnews.com/_news/2012/01/31/10280790-probe-air-force-illegally-punished-dover-whistleblowers?lite (17. maj 2012).
23. Petrovčič, Peter. 2011. *Hvala bogu za mrtve vojake*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/53380/hvala_bogu_za_mrtve_vojake/?utm_source=tednik%2F201110%2Fhvala_bogu_za_mrtve_vojake&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink (15. junij 2012).
24. *Pravila službe v Slovenski vojski*. Ur. l. RS 84/2009. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200984&stevilka=3757> (16. avgust 2012).

25. Richardson, Glenda. 2004. *Military Funeral Honors: Frequently Asked Questions*. Dostopno prek: <http://www.dd214.us/reference/vetfuneral.pdf> (23. julij 2012).
26. Ruane, Kathleen Ann. 2011. *Funeral Protests: Selected Federal Laws and Constitutional Issues*. Dostopno prek: <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/R41717.pdf> (20. junij 2012).
27. Schogol, Jeff. 2012. DoD: *Documents support Dover Mortuary findings*. Dostopno prek: <http://www.navytimes.com/news/2012/03/air-force-dod-releases-documents-dover-mortuary-findings-033012w/> (17. maj 2012).
28. Southern Poverty Law Center. 2012. *Westboro Baptist Church*. Dostopno prek: <http://www.splcenter.org/get-informed/intelligence-files/groups/westboro-baptist-church> (15. junij 2012).
29. Supreme Court of the United States. 2010a. *Brief of Senators Harry Reid, Mitch McConnell, and 40 other Members of the U.S. Senate as Amici Curiae in Support of Petitioner*. Dostopno prek: <http://www.scribd.com/doc/32337015/42-US-Senators-file-amicus-brief-in-Snyder-v-Phelps> (21. junij 2012).
30. --- 2010b. *Brief Amici Curiae of the Reporters Committee for Freedom of the Press and Twenty-One News Media organizations in Support of Respondents*. Dostopno prek: http://www.americanbar.org/content/dam/aba/publishing/preview/publiced_preview_briefs_pdfs_09_10_09_751_RespondentAmCuReportersCommitteeforFreedomofthePressetal.authcheckdam.pdf (21. junij 2012).
31. --- 2010c. *Brief of the American Civil Liberties Union and the American Civil Liberties Union of Maryland as Amici Curiae in Support of Respondents*. Dostopno prek: http://www.aclu.org/files/assets/No__09-751bsacAmericanCivilLibertiesUnion.pdf (21. junij 2012).
32. --- 2011. *Snyder v. Phelps et al.: Opinion of the Court*. Dostopno prek: <http://www.supremecourt.gov/opinions/10pdf/09-751.pdf> (17. junij 2012).
33. Swartz, Oretta D. 1988. *Service Etiquette*. Annapolis: Naval Institute Press.
34. The Public Law Project. 2008. *Third Party Interventions – a practical guide*. Dostopno prek: <http://www.publiclawproject.org.uk/documents/3rdPartyInterventionsGuide.pdf> (20. junij 2012).
35. The York Daily Record. 2006. *Judge turns down church's request to dismiss defamation suit in funeral picket case*. Dostopno prek: http://www.ydr.com/westboro/ci_4584740 (17. junij 2012).

36. U.S. Government Printing Office. 2006. *Public Law 109-228*. Dostopno prek: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-109publ228/pdf/PLAW-109publ228.pdf> (20. junij 2012).
37. U.S. Office of Special Counsel. 2011. *Analysis of Disclosures, Agency Investigation and Reports, and Whistleblower Comment*. Dostopno prek: <http://s3.documentcloud.org/documents/265206/analysis.pdf> (17. junij 2012).
38. US Army Center of Military History. 2012. *Origin of the 21-Gun salute*. Dostopno prek: <http://www.history.army.mil/html/faq/salute.html> (20. julij 2012).
39. Van Auken, Bill. 2011. *The Dover mortuary scandal and America's disposable soldiers*. Dostopno prek: <http://wsws.org/articles/2011/dec2011/dove-d10.shtml> (17. maj 2012).
40. Videojug. 2012. *Military Funerals*. Dostopno prek: <http://www.videojug.com/interview/military-funerals> (21. julij 2012).
41. Vrečar, Valter. 2001. *Vojaški protokol: Navodila za izvajanje protokolarnih dogodkov v Generalštabu ter v poveljstvih in enotah Slovenske vojske*. Ljubljana: Generalštab Slovenske vojske.
42. Whitlock, Craig. 2011. *Congressional panel investigates Dover Air Force Base mortuary*. Dostopno prek: http://www.washingtonpost.com/world/national-security/congressional-panel-investigates-dover-air-force-base-mortuary/2011/11/28/gIQAFof65N_story.html (15. maj 2012).
43. --- 2012. *Portions of 9/11 victims' remains taken to landfill, report says*. Dostopno prek: http://www.washingtonpost.com/world/national-security/portions-of-911-victims-remains-taken-to-landfill-report-says/2012/02/28/gIQAZVpKgR_story.html (26. maj 2012).
44. --- in Greg Jaffe. 2011. *Air Force mishandled remains of war dead, inquiry finds*. Dostopno prek: http://www.washingtonpost.com/world/national-security/air-force-mishandled-remains-of-war-dead-probe-finds/2011/11/08/gIQABKuE1M_story.html (15. maj 2012).
45. Whitlock, Craig in Mary P. Flaherty. 2011. *Air Force dumped ashes of more troops' remains in Va. Landfill than acknowledge*. Dostopno prek: http://www.washingtonpost.com/world/national-security/air-force-dumped-ashes-of-more-troops-in-va-landfill-than-acknowledged/2011/12/07/gIQAT8ybdO_story.html (15. maj 2012).

46. Zveza veteranov vojne za Slovenijo. 2000. *Pravilnik o veteranskih pogrebnih slovesnostih*. Dostopno prek: http://www.zvvs.si:82/datoteke/Pravilnik%20o%20veteranskih%20pogrebnih%20slovesnostih_1.pdf (3. september 2012).